

Çeviriler :

1484 OSMANLI SEFERİ ASKERİ HAZIRLIKLARI VE KRONOLOJİSİ

Yazan : N. BELDICEANU

Çeviren: ZEKİ ARIKAN

Üstadım G. I. Bratianu'nun anısına.

Bayezid II.'in 1484'te Boğdan'a karşı yaptığı sefer, derin bir araştırma konusu olmamıştır¹. Osmanlı askeri hazırlıkları hakkındaki açık kayıtlar, N. İorga'da olduğu gibi I. Ursu'da da eksiktir². Seferin kronolojisi pek az bilinmektedir ve I. Ursu'nun verdiği tarihlerin büyük bir kısmı yanlışır³. Yazar; Tursun Bey, Neşri ve Sa'd-ed-Din'in kroniklerini tanımakla birlikte, bu üç kaynağın verdiği kronolojik bilgileri yanlış bir şekilde yorumlamaktadır⁴.

Padişahın giriştiği hazırlıklar ve seferin kronolojisi konusunda daha sağlam bir fikir elde etmek için biz, Romen tarihçiliğinin iyi tanımadığı veya bilmediği birçok Osmanlı kaynağını kullanıyoruz: Kıvâmi⁵, Tursun Bey⁶, Uruç b. Âdil⁷, Âşıkpaşazade⁸, Neşri⁹,

¹ Bu makalenin malzemesinin bir kısmı, Münih Edebiyat Fakültesine 1955'te sunulan doktora tezimizden gelmektedir (*Der Feldzug Bajezid's II. gegen die Moldau und die Schlachten bis zum Frieden von 1486*).

² N. İorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetatii-Albe*, Bucarest 1899, 418 s.; N. İorga, *Istoria lui Ștefan Țel Mare*, Bucarest 1904, 374 s.; I. Ursu, *Ștefan Țel Mare și Turcii*, Bucarest 1914, 222 s.; I. Ursu, *Ștefan Țel Mare*, Bucarest 1925, s. 178-199; S. Ficher, *The foreign relations of Turkey 1481-1512*, Urbana 1948, s. 32-33. Boğdan'la ilgili kısımda birçok yanlışlıklar vardır.

³ *Ștefan Țel Mare*, s. 178-186.

⁴ I. Ursu; Tursun Bey ve Neşri kroniklerinin Macarca (J. Thuri, *Török történetirok*, Budapest 1893, c. I, s. 29-95), Sadeddin'in Fransızca (*Paris Bibl. Nat.*, fonds fr. 6075, s. 79-82, 1484 seferi) ve İtalyanca (V. Bratutti, *Chronica dell' origine e progressi della Casa Ottomana da Saidino Turco*, c. I, Vienne 1649, c. II, Madrid 1652) çevirilerinden yararlanmıştır.

⁵ Kıvâmi, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, (yay. F. Babinger), İstanbul 1955, VIII + 322 s. Yazar, olayların çağdaşdır.

⁶ Tursun Bey, *Tarih-i ebû'l-feth sultan Mehmed Han* (yay. M. Ârif), *Tarih-i Osmani encümeni mecmuası*, ilâve, c. XXVI-XXXVIII, İstanbul 1914-1916.

⁷ Uruç, *Tevarih-i âl-i Osman*, (yay. F. Babinger), Hannover 1925, XXIV + 140 s. F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927, s.

Rüstem Paşa¹⁰, Sadeddin¹¹, Âli¹², Solakzade¹³, Kâtip Çelebi¹⁴, F. Giese¹⁵ tarafından yayınlanan anonim kronik, Tatarca bir kronik¹⁶, Bayezid II. ile ilgili anonim bir kronik ve yayımlanmamış birkaç kronik¹⁷.

23-24. Makalenin bundan sonraki bölümlerinde, eserin başlığı *G O W* olarak kısaltılmıştır.

⁸ 'Aşıkpaşazade, *Die altosmanische Chronik des 'Aşıkpaşazāde* (yay. F. Giese), Leipzig 1929, XXXII + 252 s.; F. Babinger, *GOW*, s. 35-38. F. Babinger, yazarın 1484'ten sonra öldüğünü sanıyor. Raif Yelkenci 23 Mart 1481 tarihini veriyor (R. Yelkenci, *Aşıkpaşazade tarihi üzerinde bir araştırma, Vakıf*, 18-20 Mayıs 1945, sayı 9813-9815, İstanbul 1945. Ayrıca bk. *Osmanlı tarihleri*, İstanbul 1949, c. I, s. 82). Bu durumda, eserin son kısmı bilinmeyen bir kimseye ait olmalıdır. Avusturya'da, Mehmed II.'in ölümüne kadar gelen bir çevirisi yayımlandı: R. F. Kreutel, *Vom Hirtenzelt zur Hohen Pforte. Frühzeit und Aufstieg des Osmanenreiches nach der Chronik "Denkwürdigkeiten und Zeitalte des Hauses "Osmanen" vom Derwisch Ahmed, genannt 'Aşık-Paşa-Sohn*, Graz 1959, 334 s. + metin dışında 3 harita.

⁹ Neşri, *Cihânnümâ. Die altosmanische Chronik des Mevlânâ Mehmed Nescri* (yay. T. Menzel, F. Taeschner), Leipzig 1951, c. I (Menzel nüshası), IV + 255 + 12 s. numarasız; c. II, Leipzig 1955 (Manisa nüshası, 1373), 18 + 325 + 12 s. numarasız.

¹⁰ Rustem Pacha, *Die altosmanische Chronik des Rustem Pascha* (yay. L. Forrer), Leipzig 1923, VIII + 207 s.; F. Babinger, *GOW*, s. 81-82. N. İorga bu kaynak hakkında bilgi vermiştir: N. İorga, *Cronicele turceşti ca izvor pentru istoria Românilor, Academia Română, Mem. sect. istorice*, III, c. IX, Bucarest, 1928-1929, 22 s.

¹¹ Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, c. I, 8 + 4 + 582 s.; c. II, 4 + 619 s. F. Babinger, *GOW*, s. 123-125.

¹² Âli, *Kühû'l-ahbâr*, Bayerische Staatsbibliothek, Munich, Türkçe yzm. 73, 267 v. F. Babinger, *GOW*, s. 126-128.

¹³ Solakzade, *Tarih-i âl-i Osman*, İstanbul 1297, 6 + 12 + 773 s. F. Babinger, *GOW*, s. 203-204.

¹⁴ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihar*, İstanbul 1728, 7 + 75 + 2v. + 5 harita. F. Babinger, *GOW*, s. 195-203.

¹⁵ F. Giese, *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, Breslau 1922, c. I, V + 421 + 173.

¹⁶ Kazmirski, A. Joubert, *Précis de l'histoire des khans de Crimée, Journal Asiatique*, c. XII, Paris 1833, s. 349-380, 428-458.

¹⁷ Dipnotlarında her eser için kullandığımız kısaltmayı aşağıdaki şekilde belirtiyoruz: yzm. 98, *Tarih-i âl-i Osman*, Bibl. Nat. Paris, ms. fonds turc anc. 98, 97 v.-yzm. 99, *Tarih-i âl-i Osman*, Bibl. Nat. Paris, ms. fonds turc anc. 99, 186 v.-yzm. 101, *Précis de l'histoire ottomane, de ses origines à 1491*, Bibl. Nat. Paris, ms. fonds turc anc. 101, 100 v.-yzm. 116, *Tevârih-i âl-i Osman*, Bibl. Nat. Paris, ms. fonds turc anc. 116, 179 v.-yzm. 117, *Tevârih-i âl-i Osman*, Bibl. Nat. Paris, ms. fonds turc anc. 117, 143 v.-yzm. 154, *Recueil d'ouvrages relatifs à l'histoire ottomane des origines à 1492*, Bibl.

Romen tarihinin bu sayfasına eğilen uzmanların başvurduğu İtalyan yazarlarının, seferin seyri konusunda açık bir bilgileri yoktur. N. İorga; bunların, iki ticaret şehrinin fetih tarihlerini karıştırdıklarını ve Bâb-ı Âli tarafından sevk edilen askerin sayısı hakkında tartışılabilir rakamlar verdiklerini göz önünde bulundurmıştı¹⁸.

Kili ve Akkerman'ı fethetmek amacını güden Bayezid II., kuşatma araçlarıyla erzak ve mühimmatın bir kısmının naklini kolaylaştırmak ve ordunun Tuna'dan geçişini sağlamak için; kara ordusunu bir donanma sevkıyla desteklemeye karar verdi. Marco Guazzo ve Sansovino'ya göre gemilerin sayısı 350 idi¹⁹. Malipiero ve Sanudo yalnız 100²⁰ kadirga ve fosta olduğunu belirtiyorlar²¹.

Mehmed II.'in saltanatının sonuna doğru (1451-1481) Osmanlı deniz kuvvetleri aşağı yukarı 500 gemiden²² oluşuyordu. 1484'te

Nat. Paris, ms. fonds turc suppl. 154, 189 v.-yzm. 922, *Menâkıb-ı sultan Bâyezid han ibn Mehmed han*, Bibl. Nat. Paris, ms. fonds turc suppl. 922, 64 v. + 175 s. Fransızca çevirisi; O. Gorka, *Nieznany zywot Bajezida, Kwartalnik Historyczny*, R. LII, Z. 3, Lwow 1938, s. 375-427.-yzm. 1047, *Histoire de l'Empire ottoman, de ses origines à 1503*, Bibl. Nat. Paris, ms. fonds turc suppl. 1047, 148 v. Bk. S. Buluç, *Untersuchungen über die altosmanische anonyme Chronik der Bib. Nat. zu Paris suppl. turc 1047. Anc. fond. turc*. 99, Leipzig 1938, 55 s. Paris Bibl. Nat. daki bu yazmalar için bk. E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs*, Paris 1932, c. I, s. 40; 47-48, 237-238. 98, 99, 101, 116, 117 ve 154 numaralı yazmaların 1484 seferine ilişkin paragrafları, 1047 (93a-b) numaralı yazma ile karşılaştırılmazsa karışıklığa neden olabilir.- yzm. 2438, *Tarih-i Âl-i Osman*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yzm. 23.586, *History of the reigns of Bayezid II and Selim I*, British Museum, ms. turc. 190 v.

¹⁸ N. İorga, *Studii*... s. 159-163; N. İorga, *Histoire des Romains*, Bucarest 1937, c. IV, s. 253.

¹⁹ M. Guazzo, *Histoire di Messer Marco Guazzo (...). Con guerra du suo figliuolo Baiasit fatto con il Carabogdan vaiovoda delle Vallachia (...)*, Venise 1545, 30a; Fr. Sansovino, *Dell' Historia universale dell' Origine et Imperio de Turchi*, Venise 1564, 281b. Sigismondo Malatesta'nın bir kâtibinin Eylül 1491 tarihli mektubu.

²⁰ Malipiero, *Annali Veneti del anno 1457 al 1500*, *Archivo Storica Italiano*, c. VII, 1, Florence 1843, s. 134; Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria României*, Bucarest 1894, c. VIII, s. 28.

²¹ Malipiero, *göst. yer*.

²² F. Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen İacopo de Promontorio -de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, *Bayerische Akademie der Wissenschaften, Classe de philosophie et d'histoire*, 1956, sayı 8, Munich 1957, s. 93. Osmanlı deniz teşkilatı konusunda: İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı devletinin merkez ve bahriye teşkilâtı*, Ankara 1948, XVI + 632 s. metin dışında 48 levha; P. Kahle, *Piri Reis, bahriye. Das türkische Segelhandbuch für das Mittelländische Meer vom Jahre 1521*, Berlin, Leipzig 1926, c. II, s. 1 + XLVIII.

Bâb-ı Âli tarafından sevk edilen deniz kuvvetlerini hesaplarken, padişahın, Karadenizde düşman kuvvetlerinin varlığından endişe etmediğini göz önünde tutmak gerekir; Osmanlı filosu sadece yardımcı bir rol oynayacaktı: Bu da topların, erzak ve mühimmatın taşınmasıydı. Kâtip Çelebi, Türk deniz fütuhâtı tarihine ilişkin yapıtında, Kili ve Akkerman seferi için toplanan donanmanın gücü ve bileşimi konusunda, alışkanlığına aykırı olarak, hiçbir belge vermiyor²³. Rodos adasına yapılan sefer için, Mehmed II. tarafından toplanan donanma 60 kadirgadan oluşuyordu²⁴. Öyle sanıyoruz ki, 1484'te Bayezid II.'in İstanbul ve Gelibolu'dan²⁵ donattığı filo az sayıda kadirga²⁶, birkaç düzine fosta ve taşıt gemilerinden ibaretti²⁷. Toplam sayıları, büyük bir olasılıkla, yüz birimi geçmiyordu²⁸. Türkler bu gemilere top, mühimmat ve erzak yüklediler²⁹.

Seferber edilen birlikler; yeniçeriler, azablar³⁰, Anadolu ve Rumeli tımarlı sipahileriyle³¹ kapı halkıydı³². Bu kuvvetlere topçuları da katmak gerekir.

²³ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihar*, İstanbul, 1728, 8a.

²⁴ Göst. yer.

²⁵ Fr. Sansovino, *aynı eser*, 281b.

²⁶ Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 42; Malipiero, *göst. yer.*

²⁷ Malipiero, *göst. yer.* Gemilerin özellikleri için: A. Jal, *Glossaire nautique*, Paris 1848, s. 726, 743-756. Ortaçağ sonlarında Akdeniz'de kullanılan gemilerin tipleri konusunda: J. Heers, *Types de navires et spécialisation des trafics en Méditerranée à la fin du Moyen Âge, Le Navire, Travaux du deuxième Colloque International d'Histoire maritime tenu les 17 et 18 mai 1957 à l'Académie de Marine*, Paris 1958, s. 107-117.

²⁸ Malipiero, *göst. yer.*; Hurmuzaki, *göst. yer.*

²⁹ Kivâmî, *aynı eser*, s. 310, 314; Tursun Bey, *aynı eser*, c. VII, 37 (1916), s. 186; Neşri, *aynı eser*, c. I, s. 223; Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 42; Solakzade, *aynı eser*, s. 292-293; Malipiero, *göst. yer.*

³⁰ Azab, Maden işletmelerinde ve keşif hareketlerinde kullanılan düzensiz yaya askeri. XIV. yüzyılın ortalarından sonra kalelerde de görevlendirildi. H. Bowen, *Enc. de l'Islam* (2. baskı), c. I, s. 830.

³¹ Tımar sahibi. Miri arazi ki bunu elinde bulunduran kimse, ath olarak savaşa gitmeğe ve elinde bulundurduğu toprakların geliri oranında asker beslemeğe mecburdu. Sipahinin, kendisine ayrılan topraklar üzerindeki vergilerin bir kısmını toplamak hakkı vardı ve reaya üzerindeki yargı yetkisini de elinde bulunduruyordu. J. Deny, *Enc. de l'Islam*, (1. baskı), c. IV, s. 807-812; F. A. Belin, *Etude sur la propriété foncière en pays musulmans et spécialement en Turquie*, Paris 1862, s. 129-134; F. A. Belin, *Du régime des fiefs militaires dans l'Islamisme et principalement en Turquie*, Paris 1870, s. 57 vd., N. Filipovic, *Bosna-Hersek tımar sisteminin inkişafı, İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XV, 1-4, İstanbul 1955, s. 155-188.

Tuna'yı geçtikten sonra, Eflâk Beyi Keşiş Vlad'ın emrindeki Eflâklar ve Kırım Tatarları padişahın ordusuna katıldılar³³.

Osmanlı ordusunun ve padişahın vasallarının insan gücü konusundaki bilgiler pek açık değildir. Malipiero ve Sanudo 300.000 asker³⁴ olduğunu belirtiyorlar; Sadeddin ve Âli'nin Eflâk kıtası³⁵ için verdikleri sayı 20.000'dir. Çeşitli kaynaklara göre, Kırım hanı 30.000³⁶, 50.000³⁷, veya 70.000³⁸ kişilik bir kuvvetle gelmiş olmalıdır. Bütün bu rakamlar bize güvenilmez görünüyor. I. Ursu, Bayezid'in ordusunun 100.000 askerden³⁹ fazla olduğunu sanıyor; fakat bu sayı bile, bize göre, gerçeğe oldukça uzaktır.

Mehmed II.'in saltanatı sırasında İstanbul'da yaşayan İtalyan Iacopo de Promontorio'nun nakline göre yeniçeriler, tumar erleri, kapı halkı, azab ve akıncıların⁴⁰ vb. sayısı, 1475'te bütün impara-

³² Kıvâmî, *aynı eser*, s. 314; Aşıkpaşazade, *aynı eser*, s. 187-188; Neşri, *aynı eser*, s. 224; Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 43; yzm. 1047, 93a; K. Kepecioglu, *Bursa'da şer'i mahkeme sicillerinden ve muhtelif arşiv kayıtlarından toplanan bilgiler ve vesikalar*, *Vakıflar Dergisi*, II (1942). S. 406. Kapı halkı'nı "les soldats de la Maison Impériale" şeklinde çevirdik.

³³ Uruç, *aynı eser*, s. 132-133; Aşıkpaşazade, *aynı eser.*, s. 192; Neşri, *aynı eser*, c. I, s. 223-224; Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 42, 43; Âli, *aynı eser*, 173a; yzm. 1047, 93b; yzm. 922, s. 13-14; O. Gorka, *Bialograd i Kilja, a wyprawa r. 1497*, *Sprawozdanie z posiedzen towarzystwa naukowego warszawskiego*, c. XXV, Varsovie 1932 den ayrı basım, s. 22. P. P. Panaitescu, tanıtma yazısı, *Revista istorica româna*, c. III, Bucarest 1933, s. 89-90. M. Guazzo, *aynı eser*, 30a; V. Macusev, *Monumenta historica slavorum meridionalium*, Belgrad 1882, c. II, s. 135; A. Antalfy, *Două documente din Biblioteca Egipteana de la Cairo despre cucerirea Chiliei și Cetatii-Albe in 1484*, *Revista Istorică*, c. XX, 1-3, Valenii de Munte, 1934, s. 39.

³⁴ Malipiero, *aynı eser*, s. 134; Hurmuzaki, *aynı eser*, c. VIII, s. 28.

³⁵ Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 43; Âli, *aynı eser*, 173a.

³⁶ Malipiero, *göst. yer.*; Hurmuzaki, *göst. yer.*

³⁷ Sadeddin, *göst. yer.*; Solakzade, *aynı eser*, s. 293; Âli, *göst. yer.*; Kazmirs-ki, A. Joubert, *Précis de l'histoire des khans de Crimée*, *Journal Asiatique*, c. XII, Paris 1833, s. 356-358.

³⁸ Macusev, *aynı eser*, c. II, s. 135; A. Antalfy, *aynı eser*, s. 39; N. İorga, *Studii...*, s. 185. 1538'de Süleyman I.'a verilen Eflâk kıtası sadece 3.000 kişiydi (N. Beldiceanu, G. Zerva, *Une source ottomane relative à la campagne de Suleyman le Législateur contre la Moldavie (1538)*, *Acta Historica*, c. I, Rome 1959'dan ayrı basım).

³⁹ I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, s. 180.

⁴⁰ Asıl ordunun düzenli birliklerinin önünden giden hafif süvari kuvveti. Bir akıncı ne toprak, ne de ücret alıyordu; düşmandan aldığı ganimetle geçimini sağlıyordu. Akıncılar, gerçek hanedanların beyleri kumandası altında bulunuyorlardı: Evrenos Oğulları, Mihâl Oğulları, Malkoç Oğulları vb. A. Decei, *Enc. de l'Islam* (2. baskı), c. I, s. 350-351.

torlukta⁴¹ aşağı yukarı 96.000 kişiye varıyordu. Diğer bir çağdaş kaynağa göre, asker sayısı aşağı yukarı 128.000⁴² idi. İki kaynağın verdiği bilgilere göre; yeniçeriler, tımar erleri ve kapı halkının toplam sayıları arasındaki fark pek önemli değildir. Birinci kaynak aşağı yukarı 52.000, ikincisi 57.020 sayısını veriyor. Yazarlar; akıncı, azab vb. lerinin sayıları konusunda da bağdaşmıyorlar. Iacopo de Promontorio bunların sayılarını 44.000 tahmin ediyor; oysa ikinci kaynak aşağı yukarı 70.000 olarak gösteriyor. Bu sonuncu miktar bize abartılmış görünüyor. Bâb-ı Âli, XV. yüzyıl sonlarında büyük bir olasılıkla 100.000 kişilik bir kuvvetten yararlanıyordu. Buna göre, Bayezid II.'e gönderilen Eflâk ve Tatarların sayılarının çok az önemi olmalıdır. Devletin iç ve dış güvenliğini sağlamak için birtakım birliklerin yerinde bırakıldığı göz önünde bulundurulursa, Bayezid II. ve ona bağlı olanların topladığı Osmanlı, Eflâk ve Tatar kuvvetlerinin 60.000 kişiyi geçmediği anlaşılır.

Askerin kişisel donatımı üzerinde durmuyoruz⁴³. Tursun Bey, ordunun elinde mancınıklar ve taş gülleler atan kuşatma topları bulunduğunu belirtmektedir⁴⁴. Diğer yazarlar, ordunun Edirne'den hareketinde araba, çeşitli çaptaki top⁴⁵ ve el kulevrinleriyle⁴⁶ donatıldığını ekliyorlar. Kıvâmî, topların Kili ve Akkerman'da gemiden indirildiklerine işaret etmektedir⁴⁷. Taşınması güç olan kuşatma

⁴¹ F. Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio...*, s. 48-61, 69, 72.

⁴² Donado da Lezze, *Historia turchesca* (1300-1514), yay. I. Ursu, Bucarest 1910, s. 134-152. Yeniçerilerin sayısı için bk: Şerif Baştav, *Ordo Portae, Description grecque de la Porte et de l'armée du sultan Mehmed II*, Budapest 1947, s. 7.

⁴³ Bu konuda bk: F. Babinger, *Die Aufzeichnungen...*, s. 54-55.

⁴⁴ Tursun Bey, *aynı eser*, s. 186. Mehmed II.'in geniş çaplı topları hakkında Iacopo de Promontorio'da ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ona göre bu toplar, 4'ten 7 kantara kadar ağırlıktaki taş gülleleri fırlatabiliyorlardı. (F. Babinger, *aynı eser*, s. 85). Bir kantar = 56, 443 kg. (W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 27). Mangonneaux, mancınık, taş fırlatan araç, (Kalervo Huuri, *Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens aus orientalischen Quellen*. Helsinki, Leipzig 1941, s. 185-186).

⁴⁵ Tursun Bey, *göst. yer.*; Âşıkpaşazade, *aynı eser*, s. 187; Neşri, *aynı eser*, c. I, s. 223; Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 43; Solakzade, *aynı eser*, s. 292; *yzm.* 1047, 93a; Kıvâmî, *aynı eser*, s. 310, 314.

⁴⁶ Âşıkpaşazade, *göst. yer.*; Solakzade, *göst. yer.*; Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 42. El kulevrini (= Coulevrine à main): Kalevro Huuri, *aynı eser*, s. 96, not: 4.

⁴⁷ Kıvâmî, *aynı eser*, s. 310, 314.

gereçlerinin gemilere yüklendiğini, yalnız küçük çaplı topların karadan gönderildiğini ileri sürebiliriz. Sonuç olarak Bayezid II.'in ordusu mancınık, çeşitli çaptaki top ve el kulevrinleriyle donatılmıştı.

Seferin çeşitli safhalarının tarihlendirilmesindeki yanlışlıklar, kaynaklardaki tutarsızlıkla ilgili olmadığı gibi, hicri tarihlerin kusurlu hesaplanmasına da bağlı değildir. Tarihçiler, hicri takvimi miladi takvime çevirmek için, Selim I.'in saltanatından önce, hesaplamanın 16 Temmuz⁴⁸ değil, fakat 15 Temmuz 622'den başlatılması gerektiğini gözden kaçırdılar. Hammer, L. Forrer ve I. Ursu⁴⁹ bunu hesaba katmadıkları gibi verilen tarihle günün uyumsuzluğuna da dikkat etmediler⁵⁰.

Sadeddin ve Solakzade tarafından kullanılmış olan Neşri tarihi, geçerli bir kronoloji veren tek Osmanlı kaynağıdır ki, Boğdan yıllıklarınca da geniş ölçüde doğrulanmaktadır.

Bayezid II., 1483-1484 kışını İstanbul'da geçirdi. 26 Nisan 1484'e doğru (1 Rebiyülahır) ordunun, 30 Nisan Cuma günü⁵¹ (2 Rebiyülahır) sefere çıkması emrini verdi. Bu nedenle verilen seferberlik emirlerinden biri evâil-i Rebiyülahır (27 Nisan - 6 Mayıs) tarihlidir⁵². Şu halde Osmanlı birlikleri mayıs ayı başında İstanbul'dan Edirne'ye doğru yola koyulmuş olacaklardır. Bir yangınla harap olan bu şehirde⁵³, padişah birçok hayır kurumlarının yapımı için hazırlıklara girişti⁵⁴. Neşri, bunların inşasına başlangıç tarihi olarak

⁴⁸ J. Mayer, *Probleme der islamischen Zeitrechnung, Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte*, c. II, 3-4, Hannover 1926, s. 298; F. Babinger, *GOW*, s. 417.

⁴⁹ Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pest 1838, c. II, s. 288; Rustem Pacha, *Die altosmanische Chronik des Rustem Pacha*, s. 17; I. Ursu, *aynu eser*, s. 180-184. Bu konuda dikkate alınacak tek eser: A. Antalffy, *aynu eser*, s. 35-36.

⁵⁰ Bk. Neşri, *aynu eser*, c. I, s. 223-224.

⁵¹ Neşri, *aynu eser*, c. I, s. 223.

⁵² K. Kepecioğlu, *Bursa'da...*, s. 406. Kıtaların İstanbul'da toplanacakları tarih saptanmış olduğuna göre, bu emir 27 Nisan 1484'te çıkarılmış olmalıdır.

⁵³ Şehrin büyük bir kısmı, 1484 Nisanının ikinci yarısında çıkan bir yangınla harap oldu, *yzm.* 117, 118a; *yzm.* 154, 130 b; *yzm.* 1047. 93b.

⁵⁴ Uruç, *aynu eser*, s. 132; Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *aynu eser*, c. II, s. 42; *yzm.* 1047, 93a. Boğdan'da ele geçirilen ganimetin bir kısmı hayır kurumlarının yapımına sarfedildi: Solakzade, *aynu eser*, s. 293; G. Jacob, *Evljja's Beschreibung des Krankenhauses Bayezid's II. zu Adrinopel, Der Islam*, c. III, Strasbourg 1912, s. 365-368; O. Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, İstanbul 1949, s. 62-82.

4 Rebiyülahır Salı⁵⁵ gününü veriyor; oysa 4 Rebiyülahır, padişahın İstanbul'da geçirdiği 30 Nisan Cuma gününe tesadüf etmektedir. Üstelik 889 hicri yılı Rebiyülahır ayının Salı günleri 27 Nisan, 4, 11, 18 ve 29 Mayıs 1484 tarihlerine uygun düşmektedir⁵⁶.

Edirne'den Boğdan'a hareket tarihini bilmiyoruz, fakat birçok kaynaklar 26 Haziran Salı günü (2 Cemaziyülahır)⁵⁷ Tuna'dan İshakçı'ya geçildiğini belirtiyorlar. Kanuni Süleyman'ın Prens Petru Rareş'e karşı açtığı seferde, aynı mesafeyi katetmek için koyduğu zamanın Bayezid II.'in Edirne'den İshakçı'ya yürüyüşü süresinden pek farklı olamayacağını farz ederek padişahın Edirne'den hareket tarihini yaklaşık olarak saptayabiliriz. Kanuni Sultan Süleyman Edirne'den 26 Temmuz 1538'de⁵⁸ hareket ederek 18⁵⁹ veya 25 Ağustos 1538'de⁶⁰ İshakçı'ya vardı. O halde Bayezid II., 26 Haziran 1484 Salı günü İshakçı'ya varmak için mayıs ayının son günlerinde Edirne'den ayrılmış olmalıdır. Osmanlı birlikleri donanmanın yardımıyla⁶¹ Tuna'yı geçtiler; padişah erzak getiren ve memleketin içinde kılavuzluk yapmaya hazır Keşiş Vlad'ın Eflâk ordusu ile buluştu⁶².

Birkaç günlük bir yürüyüşten sonra Türkler, 5 Temmuz 1484 Pazartesi (11 Cemaziyülahır) günü Kili'yi kuşattılar⁶³. Boğdan kay-

⁵⁵ Neşri, *göst. yer.*

⁵⁶ Bazı kaynaklar 26 Rebiyülahır (22 Mayıs) tarihini veriyorlar, Sadeddin, *aynu eser*, c. II, s. 42; Solakzade, *aynu eser*, s. 293; Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum, de monumentis ipsorum exscriptae*, Franckfort 1591, sütun 595. (Leunclavius, *Annales Sultanorum Othomanidarum*, Franckfort 1596, s. 32'de Rebiyülevvel tarihini veriyor). İncelememizle doğrudan doğruya ilgili olmadığı için bu sorun üzerinde durmuyoruz. Diğer kaynaklar 26 Rebiyülahır Salı (Pazar 22 Mayıs) gününü gösteriyorlar. Bu tarihler arasındaki uyumsuzluk bizi, haberin doğruluğu konusunda şüpheye düşürüyor, yzm. 98, 62a; yzm. 101, 95b; yzm. 116. 101a; yzm. 117, 118a; yzm. 154, 130b; yzm. 1047, 93b.

⁵⁷ Yzm. 23.586, 6a; Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *göst. yer.*; Rustem Pacha, *aynu eser*, s. 17; Solakzade, *göst. eser.*

⁵⁸ A. Antalfy, *Münş'at al Salatin, Fetihnâme-i Kara Bogdan, Buletinul Comisiei Istorice*, c. XII (1934) Bucarest, s. 19; N. Beldiceanu, G. Zerva, *aynu eser*, s. 9.

⁵⁹ N. Beldiceanu, G. Zerva, *aynu eser*, s. 10.

⁶⁰ A. Antalfy, *aynu eser*, s. 19.

⁶¹ Âşıkpaşazade. *aynu eser*, s. 187; Tursun Bey, *göst. yer.*; Sadeddin, *aynu eser*, c. II, s. 42.

⁶² Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *aynu eser*, c. II, s. 43; Solakzade, *aynu eser*, s. 293.

⁶³ Yzm. 23.586, 6a; Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *göst. yer.*; Solakzade, *göst. yer.*

naklarının da ⁶⁴ doğruladığı gibi 14 Temmuz 1484 Çarşamba günü (20 Cemaziyülahır) kale, kapılarını padişaha açtı. Kili'nin fethinden üç gün sonra yani 16 Temmuz 1484 Cuma günü Bayezid II., bu zaferinden ötürü Tanrıya şükretmek amacıyla ibadet etti ⁶⁵.

19 Temmuz 1484 Pazartesi günü (25 Cemaziyülahır) ⁶⁶ ordu Akkerman yönünde yürüyüşe koyuldu ve Kırım'dan gelen Tatarlarla birleşti ⁶⁷. Osmanlı kuvvetleri, Tatarlar ve Eflâklar Kili'den Akkerman'a dört günlük ⁶⁸ yürüyüşleri süresince su sıkıntılarını gidermek için kuzeyde oldukça uzaktaki durgun su birikintilerine ve Boğdan'ın güneyindeki göllere kadar ilerlemek zorunda kaldılar ⁶⁹. Padişah, (22 Temmuz Perşembe) ⁷⁰ Dinyester nehrinin ağzına kurulmuş olan kalenin surları önüne vardı. Kuşatma çok şiddetli oldu. Topçu bataryaları 15 gün süreyle ⁷¹ Akkerman'ı bombaladılar. Lağımçılar, yaya askerlerinin saldırılarını kolaylaştırmak için siperler kazdılar

⁶⁴ Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *göst. yer.*; O. Gorka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare, 1457-1499*, Bucarest 1937, s. 129; A. Antalfy, *Doua documente din Biblioteca Egipteană...*, s. 38-39; I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenesti pâna la Ureche (Anatele de la Putna)*, Bucarest 1891, s. 147; I. Bogdan, *Letopisetul lui Azarie, Analele Academiei Române, Seria istorica*, II, c. XXXI, Bucarest 1909, s. 150; I. Bogdan, *Cronice atin-gatoare de istoria Românilor*, Bucarest 1895, s. 43. I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, s. 183, 14 Temmuz tarihini kabul ediyor. Bazı Osmanlı kaynakları 21 Temmuz Çarşamba gününü gösteriyorlar, F. Giese, *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, Breslau, c. I, s. 117; *ym.* 99, 132 b; *ym.* 116, 110 a; *ym.* 117, 118 a; *ym.* 154, 130 b; *ym.* 922, s. 13; *ym.* 1047, 93 a. Leunclavius Kili'nin fetih tarihini belirtmiyor ve çarşamba 27 Cemaziyülahır (21 Temmuz) gününü Akkerman'ın işgali olarak kabul ediyor, Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum*, Franckfort, sütun 595; *ym.* 98, 62 a Kili'nin fethini Çarşamba 21 Cemaziyülahır (15 Temmuz Perşembe) gününde gösteriyor. Kroniklerin çeşitli tarihleri vermeleri belki şundan ileri gelmektedir. Bir fetihname (A. Antalfy, *aynı eser*, s. 39) miladi takvimin 22 Temmuzuna karşılık yanlışlıkla 20 Cemaziyülahırı vermektedir. Bayezid II.'in fetihnamesinin bu parçasının yanlış okunması, çeşitli Osmanlı kaynaklarının da verdiği 21 ve 27 Cemaziyülahır günlerinin birbirine karıştırılmasına neden oldu.

⁶⁵ Neşri, *aynı eser*, c. I, s. 223-224; Sadeddin, *göst. yer.*; İki Osmanlı kaynağı fetih tarihi olarak 16 Temmuz 1484'ü veriyorlar, *ym.* 23.586, 6 a; *ym.* 2438, 146 b.

⁶⁶ Neşri, *aynı eser*, c. I, s. 224; Sadeddin, *göst. yer.*; Solakzade, *göst. yer.*

⁶⁷ Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *göst. yer.*; M. Guazzo, *aynı eser*, 30 a; *ym.* 2438, 146 b.

⁶⁸ Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *göst. yer.*; Solakzade, *göst. yer.*; *ym.* 2438, 146 b.

⁶⁹ Âşıkpaşazade, *aynı eser*, s. 187.

⁷⁰ Bk. 68 nolu not.

⁷¹ Bk. 68 nolu not.

ve kalenin hendeklerini doldurdular⁷². Osmanlı kaynaklarının⁷³ önemli bir an olarak belirttikleri savaşın on beşinci günü (5 Ağustos Perşembe), birçok Boğdan kroniği tarafından Akkerman'ın teslim tarihi olarak gösterilmiştir⁷⁴. Birkaç Osmanlı kaynağı (Pazar) 8 Ağustos 1484 (16 Receb)⁷⁵ doğru tarihini vermektedir. Boğdan-Alman kroniği, olayı 7 Ağustosa yerleştirmektedir⁷⁶. Osmanlı kronikleriyle Boğdan kaynağı arasındaki uyuşmazlık Malipiero'nun eserinde belirtilmiştir. Padişah, şehir halkının boyun eğmesinden sonra, Akkerman'ı teslim almak üzere 100 kişilik bir yeniçeri garnizonu gönderdi. Şehrin işgaline ancak ertesi günü girişti⁷⁷. Birkaç Boğdan kroniğinin kuşatma günü olarak gösterdikleri 5 Ağustos, öyle sanıyoruz ki, bir ateşkesin sağlanması için yapılan görüşmelerin başlangıç tarihidir. Türk istekleri karşısında garnizon savaşa devam etti. Birkaç gün sonra, kale kumandanlarından ikisinin ölümü üzerine

⁷² Âşıkpaşazade, *aynı eser*, s. 187-188; Kivâmi, *aynı eser*, s. 314; Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *göst. yer.*; Tursun Bey, *aynı eser*, s. 187; *yzm.* 2438, 146 b.

⁷³ Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *göst. yer.* Bir fetihnamenin (V. Macusev, *Monumenta*, c. II, s. 135) 2 Ağustos 1484 tarihi N. İorga tarafından 11 Ağustos olarak düzeltilmiştir (N. İorga, *Studii*, s. 158).

⁷⁴ I. Bogdan, *Vechile cronice*, s. 147; I. Bogdan, *Cronice inedite*, s. 43; I. Bogdan, *Letopisetul lui Azarie*, s. 150. 5 Ağustos Perşembe gününe uygun düşmektedir, oysa Bistrita yıllıkları 5 Ağustos Çarşamba olarak gösteriyorlar (I. Bogdan, *Cronice atingatoare...*, s. 43). Leunclavius, bir çarşamba günü gerçekleşen Akkerman'ın zaptı ile Kili'nin ele geçirilmesini birbirine karıştırmaktadır (Leunclavius, *Annales*, s. 32). Boğdan yıllıklarının verdiği tarihi kabul etmeyen I. Ursu, kısmen Sadeddin'e dayanarak yaptığı hesaba göre; bu Osmanlı kroniğinin doğru tarihi vermesine karşın, 28 Temmuz önermektedir (I. Ursu, *Ştefan çel Mare*, s. 183-184, not 2).

⁷⁵ Neşri, *aynı eser*, c. I, s. 224; Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 43; *yzm.* 2438, 146b; *yzm.* 23.586, 6a; Rustem Pacha, *aynı eser*, s. 17. Birkaç anonim kronik aynı tarihi göstermiyor. Birçok kaynak Akkerman'ın teslim tarihi olarak 25 Recebi veya perşembe 25 Recebi veriyor (*yzm.* 98, 62a, *yzm.* 99, 132b; *yzm.* 922, s. 13; *yzm.* 1047, 93a) fakat 17 Ağustos 1484 Çarşambadır. Perşembe, Ağustos 1484'ün 5, 12, 18 ve 26. günlerine düşmektedir. Diğer bazı kronikler, teslim tarihi olarak Perşembe 12 Ağustos (20 Receb) gösteriyorlar, *yzm.* 116, 100a; *yzm.* 117, 118a; *yzm.* 101, 95b; *yzm.* 154, 130b; F. Giese, *aynı eser*, c. I, s. 117. Bir fetihname, 11 Recebe (3 Ağustos) (A. Antalffy, *Doua documente*, s. 40) Ağustos karşılığını vererek fethin bu tarihte gerçekleştiğini belirtmektedir. Neşri ve Sadeddin'in verdiği açık bilgilere ve Boğdan - Alman kroniğinin belirttiği tarihe dayanarak, bu fetihnamenin verdiği tarihi kabul edemiyoruz.

⁷⁶ O. Gorka, *aynı eser*, s. 130.

⁷⁷ Malipiero *aynı eser*, s. 134.

şehrin sakinleri, kaleyi padişaha teslim etmek için bir heyeti Türk karargâhına gönderdiler⁷⁸.

Padişah, birkaç gün dinlendikten ve fethedilen iki şehrin yönetimini düzene koyduktan sonra orduyu 14 Ağustos Cumartesi günü (22 Receb) topladı ve Tuna'ya doğru harekete geçti⁷⁹. Türklerin İshakçı'dan Kili'ye ve Kili'den Akkerman'a varmak için geçirdikleri süre hesaba katılırsa Bayezid II.'in herhalde 1484 Ağustos ayı sonunda⁸⁰ Tuna'dan İshakçı'ya geçtiği kabul edilir. Edirne'ye doğru yola koyulan padişah, Babadağ'ında Sarı Saltık⁸¹ türbesi önünde konakladı.

Araştırmalarımızın sonuçlarını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

Bâb-ı Âli'nin hazırladığı donanma az sayıda galeriyi, birkaç düzine fostayı ve çeşitli taşıt gemilerini kapsıyordu; sayısı 100 birimi geçmiyordu.

Padişahın topladığı kuvvetler Eflâk ve Tatar kıtaları dahil, 60.000 kişiyi aşmıyordu. Ordu mancımık, çeşitli çapta top ve el kulevrileriyle donatılmıştı.

Seferin kronolojisi aşağıdaki şekilde olmalıdır:

26 Nisana doğru, padişahın seferberlik kararı alması.

30 Nisan Cuma, Osmanlı kuvvetlerinin İstanbul'da toplanması için saptanan gün.

Mayıs ayının son günleri, Edirne'den Boğdan'a hareket.

26 Haziran Cumartesi, padişahın İshakçı'ya varması, Boğdan'da Tuna'yı geçmesi ve orada Eflâk ordusuyla buluşması.

5 Temmuz Pazartesi, padişahın Kili'yi kuşatması.

14 Temmuz Çarşamba, Kili'nin fethi.

16 Temmuz Cuma, Kili zaferinden ötürü Tanrıya şükredilmesi.

19 Temmuz Pazartesi, Kili'den Akkerman'a hareket ve Tatar kuvvetleriyle birleşme.

⁷⁸ Tursun Bey, *aynı eser*, s. 187; Âşıkpaşazade, *aynı eser*, s. 180; Neşri, *göst. yer.*; Solakzade *aynı eser*, s. 293, kuşatmanın 20 gün sürdüğünü söylüyor.

⁷⁹ Neşri, *göst. yer.*; Sadeddin, *aynı eser*, c. II, s. 44.

⁸⁰ Paris *Bibliothèque Nationale*'ın Doğu Kısmı Türkçe Yazmaları arasında 23 Ağustos 1484 tarihini taşıyan Kili ve Akkerman'ın yönetimiyle ilgili birçok belge bulduk. Bu belgelerin Tuna'dan Dobruca'ya geçmeden önce düzenlediğini sanıyoruz.

⁸¹ Neşri *göst. yer.*; Sarı Saltık hakkında bk: J. Deny, *Enc. de l'Islam* (1. baskı), c. IV, s. 177-178.

- 22 Temmuz Perşembe, Akkerman kuşatmasının başlaması.
 5 Ağustos Perşembe, savaşın on beşinci günü.
 Cumartesi 7 - Pazar 8 Ağustos, Akkerman'ın işgali.
 14 Ağustos Cumartesi, Akkerman'dan hareket.
 Ağustos sonu, Tuna'dan Dobruca'ya geçilmesi.

Paris, Mayıs 1959.

ÇEVİRENİN NOTU

Yukarıda çevirisini sunduğumuz makale, aşağıdaki dergide yayımlanmış ve Profesör N. Beldiceanu bu çeviriyi gözden geçirdikten sonra bize gönderdiği 24 Ekim 1975 tarihli mektupla basılmasına izin vermiştir:

1. N. BELDICEANU, *La çapmagne ottomane de 1484: ses préparatifs militaires et sa chronologie, Revue des études roumaines*, 1957 - 1958 (Paris, 1960), c. V-VI, s. 67-77.

Profesör N. Beldiceanu, çeşitli araştırmalarında zaman zaman aynı konuya eğilmiş, fetihten sonra Kili ve Akkerman gibi iki önemli ticaret şehrinin durumları hakkında, Osmanlı kaynaklarından da yararlanarak değerli incelemelerde bulunmuştur. Biz burada, Bayezid II.'nin Boğdan seferi, Eflâk-Boğdan'daki Osmanlı düzeni; öte yandan yukarıdaki makalede sık sık kendilerinden söz edilen Eflâkların sosyal ve ekonomik yapılarına ilişkin N. Beldiceanu'nun yaptığı araştırmaları topluca belirtmeyi yararlı buluyoruz:

2. N. BELDICEANU, *La conquête des cités marchandes de Kilia et de Cetatea Albă par Bâyezid II, Südost-Forschungen*, Munich 1964, c. XXIII, s. 36-90.

3. N. BELDICEANU, *Kilia et Cetatea Albă à travers les documents ottomans, Revue des études islamiques*. Paris 1968, c. XXXVI/2, s. 215-262.

4. N. BELDICEANU, *Sur les Valaques des Balkans slaves à l'époque ottomane (1450 - 1550), Revue des études islamiques*. Année 1966 (Paris 1967), c. XXXIV s. 83-132, metin dışında XI levha.

5. N. BELDICEANU, *La Moldavie ottomane à la fin du XVe siècle et au début du XVIe siècle, Revue des études islamiques*, Paris 1969, c. XXXVII/2, s. 239-266.

6. N. BELDICEANU - Irène BELDICEANU STEINHERR, *Déportation et pêche à Kilia entre 1484 et 1508, Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, London 1975, c. XXXVIII/1, s. 40-54.

7. N. BELDICEANU, *Recherche sur la ville ottomane au XVe siècle: Etude et actes*, Paris 1973, s. 121-141, 163-176, 182-185.

8. N. BELDICEANU, *Les Valaques de Bosnie à la fin du XVe siècle et leurs institutions, Turcica*, VII(1975), s. 122-134.